

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Α΄ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

(1 Ἰουλίου 1868 – 22 Ὀκτωβρίου 1938)

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

«Ὅσοι Κυρίου ζήσονται ἐν Αὐτῷ εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ παράδεισος τοῦ Κυρίου, τὰ ξύλα τῆς ζωῆς, ὅσοι Αὐτοῦ» (Ψαλμ. Σολομ. 14,3).

1. «Θυόεσσα Μνημοσύνη», εὐῶδες Μνημόσυνον εἶναι τοῦ «όσιου» ἢ μνήμη. Καὶ «όσιος», ὡς ἀληθῶς, ὑπῆρξεν ὁ μέγας καὶ σοφὸς Πρωθιεράρχης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Χρυσόστομος Α΄ Παπαδόπουλος. Τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1968 συνεπληρώθησαν ἑκατὸν ἔτη ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς καὶ τῇ 22ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τριακονταετία ἀπὸ τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας τούτου. Ἡ «Ἐκκλησία», τὸ ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ ἡ «Θεολογία», τὸ σπουδαιότερον ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν Περιοδικὸν παρ' ἡμῖν διεθνοῦς κύρους, ἰδρύθησαν ὁμοῦ τῇ 1ῃ Ἰουνίου 1923, ὑπὸ τοῦ μεγαλοπνόου καὶ σοφοῦ Πρωθιεράρχου, τρίμηνον μόλις ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον. Ὁ τὴν Διεύθυνσιν ἀμφοτέρων τῶν Περιοδικῶν ἀναδεχθεὶς ἕτερος σοφὸς ἀνὴρ, ὁ μαθητὴς τούτου καὶ ὕστερον προσφιλεὶς φίλος καὶ στενὸς συνεργάτης, ὁ ἀοίδιμος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῶν δύο τούτων Περιοδικῶν, ἐσημείωσε: «Μόλις ἀνερρήθη ἀπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς ἔδρας ἐπὶ τὴν Προεδρίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν τοῖς πρωτίστοις αὐτοῦ μελήμασιν ἐλογίσατο τὴν δημοσίευσιν οὐ μόνον τῆς «Ἐκκλησίας»,

ὡς ἐπισήμου ὄργάνου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῆς «Θεολογίας», ὡς ἐπιστημονικοῦ θεολογικοῦ Περιοδικοῦ, ἵνα ... παράσχη καὶ τοῖς παρ' ἡμῖν θεολόγοις τὰς ἀφορμὰς καὶ μέσα πρὸς δημοσίευσιν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῶν πονημάτων καὶ μελετῶν» (Θεολογία, τ. Α' [1923] σ. 6). Σημειωθῆτω δ' ὅτι ἡ Διεύθυνσις ἀμφοτέρων τῶν Περιοδικῶν ἀνετέθη εἰς τὸν πεπνυμένον Διδάσκαλον, τὸν σοφὸν ἐπιστήμονα καὶ τὸν ἄριστον καὶ γλαφυρότατον χειριστὴν τοῦ καλάμου ἀοίδιμον Γρηγόριον Παπαμιχαήλ, ὅστις ἐπέθεσεν ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ὕλης καὶ τῆς συνθέσεως τῶν δύο τούτων Περιοδικῶν τὴν σφραγίδα τῆς σοφίας αὐτοῦ ἀνεξιτήλως καὶ κατέστη τὸ πρότυπον γνησίας καὶ καθαρᾶς ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικῆς καὶ θεολογικῆς δημοσιογραφίας. Τὴν Διεύθυνσιν δὲ τῶν δύο τούτων Περιοδικῶν διετήρησεν ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς μέχρι τοῦ θανάτου του τῆ 25 Ἰανουαρίου 1956.

2. Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καθῆκον ἱερὸν ἐθεώρησεν, ὅπως ἀφιερῶσιν καὶ τὰ δύο τεύχη τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου ἐ.ἔ. τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐκκλησία», τοῦ ἐπισήμου ὄργάνου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁσίαν, ἥτοι εἰς τὴν ἱερὰν μνήμην τοῦ μακαριστοῦ Πρωθιεράρχου, τοῦ ἱδρυτοῦ καὶ θεμελιωτοῦ καὶ ταύτης καὶ τῆς «Θεολογίας», ἥτοι τοῦ Χρυσόστομου Ἀπαποδοπόλου. Ἀμφότερα τὰ Περιοδικὰ ἀποπνέουν εἰσέτι τὴν χάριν τοῦ πνεύματός του καὶ τὴν εὐλογίαν τῆς ἀγιότητός του. Διετήρησαν καὶ θὰ διατηροῦν τὴν χαραχθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ φιλτάτου του Καθηγητοῦ Γρηγόριου Παπαμιχαήλ γραμμὴν πλεύσεως καὶ τὴν αὐτὴν πυξίδα πορείας, ἥτοι τὴν εἰς τὴν Ζωὴν καὶ τὴν Ἀλήθειαν ἄγουσαν τὸ σκάφος τῆς ἀγιωτάτης Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εὐθεῖαν ὁδόν. Στόχος ἀμφοτέρων εἶναι καὶ θὰ παραμένῃ ὁ ὑπὸ τῆς πεπνυμένης προορατικῆς του σκέψεως ἐξ ὑπ' ἀρχῆς τεθεῖς καὶ χαραχθεῖς ἥτοι ὁ καταρτισμὸς τοῦ Πληρώματος τῆς Ἑλληνορθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς Σῶμα Χριστοῦ πεφωτισμένον, καθαρὸν καὶ

ἅγιον καὶ ἡ μετάδοσις τῶν ἀληθειῶν τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως τοῖς χρεῖαν ἔχουσι καὶ τοῖς ἐπιποθοῦσι τὰς πηγὰς τῶν καθαρῶν ναμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Πατερικῆς Διδαχῆς καὶ Θεολογίας.

3. Δὲν εἶναι πρόθεσις τοῦ γράφοντος νὰ ἱστορήσῃ τὸν βίον, τὴν δρᾶσιν καὶ τὰ θαυμαστὰ καὶ περίλαμπρα ἐπιτεύγματα τοῦ μεγάλου τούτου Ἐκκλησιαστικοῦ Ἠγέτου, ὡς Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὡς Καθηγητοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ, ὡς συγγραφέως πολυμεροῦς καὶ πολυγράφου. Οἱ λόγοι τοῦ γράφοντος δὲν εἶναι ἢ μικρὸν ἐκχείλισμα θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν σεπτὴν μορφήν τοῦ ἐν κυριολεξίᾳ καλοῦ κάγαθοῦ καὶ πράγματι ἁγίου Ἀρχιεπισκόπου **Χρυσόστομου Α΄ Παπαδόπουλου**, ὅστις πολλαπλῶς ἐβοήθησε τὸν γράφοντα εἰς τὰ πρῶτα τῆς ἐπιστημονικῆς του σταδιοδρομίας βήματα. Ὡς συντάκτης καὶ διαχειριστῆς τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» καὶ ὡς ὀργανωτῆς τῶν Ἀρχείων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' αὐτοῦ διορισθεῖς, ἐν ἔτει 1937, σχεδὸν ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ μου ἐκ Γερμανίας, ἔσχον τὴν εὐτυχίαν νὰ ἐγγίσω τὸν Ἅγιον καὶ νὰ γευθῶ πολλάκις τῆς χάριτος τῶν σοφῶν παραινέσεων καὶ διδαχῶν του. Ἀντίδωρον λοιπὸν τῶν λόγων του ἔστωσαν καὶ οἱ ἰδικοὶ μου λόγοι.

4. Πολλοὶ πολλάκις ἔλαβον ἀφορμὴν ἐπ' εὐκαιρίᾳ γεγόντων συνυφασμένων μὲ τὴν πολυσχιδῆ δρᾶσιν τοῦ μεγάλου τούτου Πρωθιεράρχου νὰ ὑμνήσουν καὶ τὸν βίον αὐτοῦ τὸν ἐνάρετον καὶ τὴν πολὺπλευρον δρᾶσίν του καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν του ἐμβρίθειαν καὶ εὐρύτητα καὶ τὴν δυσθεώρητον συγγραφικὴν του παραγωγὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν του βίωσιν καὶ τὴν ἀνεπίδεικτον ἀρετὴν του καὶ τὴν μετὰ παρρησίας ἀφοσίωσίν του εἰς τὴν ἀγιοτάτην Ἑλληνορθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀγάπην του εἰς τὰ μεγαλειώδη διδάγματα τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Διδασκάλων καὶ τὴν προσκόλλησίν του εἰς πάντα τὰ ἁγιαστικὰ μέσα τῆς θείας Λατρείας καὶ τὸν σεβασμὸν

του εἰς τε τὰς ἀποφάσεις τῶν ἑπτὰ Οἴκουμενικῶν Συνόδων καὶ εἰς τὰ Ἑλληνορθόδοξα καὶ Ἐκκλησιαστικὰ θέσμια, ἐν συνδυασμῷ πάντοτε τῆς πρὸς τὰ βελτίω διορθώσεως καὶ ἀνακαινίσεως αὐτῶν. Ὑπὲρ πάντων τούτων ἠμύνθη καὶ ἠγωνίσθη διὰ τε τοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς γραφίδος, καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ, ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος.

Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ μέγας οὗτος Πρωθιεράρχης συνεδύαζεν ἀρμονικῶς ὑψίστας ἀρετάς, δυσεφαρμόστους ἐν τῇ πράξει καὶ φαινομενικῶς ἀλληλοσυγκρουόμενας. Δὲν κάμνω λόγον περὶ τῶν γνωστῶν τοῖς πᾶσιν ἀρετῶν τοῦ ἀγίου τούτου ἀνδρός, οἷαι ἡ πραότης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιβλητικότης· ἡ ὑπομονή, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιμονή· ἡ προσήνεια, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια κ. ἄ. Ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω εἶναι, ὅτι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Πρωθιεράρχου ἡμῶν ἐμφανίζεται ἐντονώτερον εἰς τὸν συνδυασμὸν τῶν ἑαυτοῦ ὑψίστων ἀρχῶν καὶ πεποιθήσεων, ὡς καὶ τῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν. Οὗτος ὑπῆρξε πράγματι τὸ ἄριστον πρότυπον ἐνσαρκώσεως καὶ συγκερασμοῦ **συντηρητικότητος καὶ προοδευτικότητος**. Εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις προσήγγισε τὴν θρησκευτικὴν ὀργάνωσιν τῆς «Ζωῆς» καὶ ἀνεγνώρισε τὴν σημασίαν ταύτης διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ὑψιστον ἐσωτερικὸν ἱεραποστολικὸν ἔργον, ὅπερ μετὰ ζήλου λίαν ἐπιτυχῶς ἐπετέλει μεταξὺ τῶν πιστῶν. Ἄλλ' εἶναι καὶ ὁ πρῶτος ρηξικέλευθος καὶ ἐν κυριολεξίᾳ **προοδευτικὸς Ἀρχιεπίσκοπος**, τῇ βοήθειᾳ ἀρίστων συνεργατῶν, ὅποιοι οἱ Καθηγηταὶ **Γρηγόριος Παπαμιχαήλ** καὶ **Ἀμίλκας Ἀλιβιζᾶτος**, ἰδίᾳ ὁ τελευταῖος ὡς κανονολόγος καὶ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος, οἵτινες συνέδραμον τὰ μέγιστα τὸν σεπτὸν καὶ μεγαλεπήβολον τοῦτον Ἀρχιεπίσκοπον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ὄντως ἐπαναστατικῶν διοικητικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῆς τάξεως μέτρων διὰ τὴν ἐποχὴν του. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ Ἐκκλησιαστικὴ Νομοθεσία, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ σήμερον κινεῖ τὸ σκάφος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Τὰ ληφθέντα ὑπ' αὐτοῦ νομοκανονικὰ μέτρα, τὰ ὀργανωτικὰ καὶ τὰ

τῆς διοικήσεως, τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεως, τὰ νομοθετήματα περὶ Ο.Δ.Ε.Π. καὶ Τ.Α.Κ.Ε., περὶ Μονῶν καὶ Μοναστηριακῆς περιουσίας, περὶ Μοναχῶν καὶ περὶ Ἁγίου Ὁρους, ἔδωσαν νέαν ζωὴν εἰς τὸ ἱερὸν Σῶμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις ἄχρι τοῦ νῦν ζῆ, κινεῖται καὶ δρᾷ, μὲ βάσιν τὸ ἐμφυσηθὲν πνεῦμα ὑπὸ τοῦ μεγαλοπνόου τούτου Ἀρχιεπισκόπου. Εἶναι πράγματι νὰ θαυμάζη τις πῶς ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο αὐτῷ τόσον πλουσίως καὶ μετὰ τοιαύτης ἀρμονικῆς συνδέσεως τὰ χαρίσματα ἀρετῶν, πολλάκις ἀλληλοσυγκρουομένων ἐν τῇ πράξει, ὡς φαίνονται νὰ εἶναι ἡ συντηρητικὸτης καὶ ἡ προοδευτικότης. Καὶ ὅμως ἡ σοφία καὶ ἡ διακριτικότης, ἦν μετὰ περισσείας διέθετεν ἡ μεγάλη αὐτῆ προσωπικότης, προσέδιδον εἰς τὰς ἑαυτοῦ πράξεις καὶ ἀποφάσεις τὸ πρέπον, τὸ ἐπωφελὲς καὶ ἀδιάβλητον. Εἶναι ἐπομένως καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἀξιοθαύμαστος ὁ σεπτὸς οὗτος Ἀρχιεπίσκοπος.

5. Τὰ ἐσκορπισμένα καὶ διαχύτως ἐρριμένα σκιαγραφήματα τῆς πολυσχιδοῦς τοῦ μεγάλου Πρωθιεράρχου δράσεως ὑπὸ τῶν εὐγενῶν ὑμνητῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐκάστου σταθμοῦ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ πορείας, δὲν ἀπεθησαυρίσθησαν ἄχρι τοῦδε, οὐδὲ καὶ ἀνευρέθη ὁ ἱκανός, συστηματικὸς καὶ μεθοδικὸς μελετητῆς καὶ συντάκτης μιᾶς ἀξιολόγου μονογραφίας τοῦ καθόλου βίου, τῆς δράσεως καὶ τῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς τοῦ μεγάλου τούτου νεωτέρου Πατρὸς καὶ Διδασκάλου τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Διότι οὐδεμία εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ ἀοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρὸς Χρυσόστομος Α΄ Παπαδόπουλος ὑπῆρξε πράγματι καὶ ἀνεδείχθη «Πατὴρ» καὶ «Διδάσκαλος» τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Καὶ «ἀγιότητα βίου» ἐπεδείξατο ἄχρι τέλους καὶ «ὀρθόδοξον διδαχὴν» καὶ «συγγραφικὴν δραστηριότητα» ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστον ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας. Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν στοιχεῖα κοινῆς ὁμολογίας καὶ ἀναγνωρίσεως τῆς ἀγιότητος τοῦ σεπτοῦ τούτου Πρωθιεράρχου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

6. Μάδντος, Κωνσταντινούπολις, Ἱεροσόλυμα, Πετρούπολις, Ἀλεξάνδρεια, Ἀθῆναι εἶναι αἱ πόλεις, αἵτινες φέρουσιν ἐν τιμῇ τὴν ἐμφανῆ σφραγίδα τῆς μεγάλης μορφῆς τοῦ Χρυσοστόμου Ἀπαδοπούλου. Καὶ ἡ πολυσχιδῆς καὶ πολυμερῆς δρᾶσις αὐτοῦ, ἡ θεολογική, ἡ ἐκκλησιαστική, ἡ ἐθνική, ἡ συγγραφική, ἡ ἱερατική, ἡ δημοσιογραφική, ἡ ποιμαντική, ἡ κοινωνική, ἡ φιλανθρωπική, ἡ διοικητική, ἡ μοναστηριακή, ἡ ἀνακαινιστική, ἡ κατηχητική κλπ., δρᾶσις μεγαλειώδης καὶ ἀξιοθαύμαστος· δρᾶσις τὸν τύπον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγιότητος ἐνὸς ἀληθῶς ἀγίου ἐν πᾶσι, παντοῦ καὶ πάντοτε φέρουσα! Ὅπου καὶ ἂν στρέψη ἐταστικὸν τὸ βλέμμα του ὁ νεώτερος ἐρευνητὴς τῶν ἱστορικῶν συμβάντων ἐν τῇ σφαίρᾳ καὶ τῶν Ἐθνικῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν διαφερόντων, δὲν θὰ δυνηθῆ ν' ἀντιπαρέλθῃ τὸ πρόσωπον τοῦ πεπνυμένου τούτου ἀνδρός, ὅστις συμμετέσχε λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἀπαξαπάντων τῶν ἱστορικῶν ἀνελιξέων τοῦ ἐνδόξου Ἑλληνισμοῦ ἐν Κων/πόλει, ἐν Παλαιστίνῃ, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Ἑλλάδι, ἐν ταῖς ὁμόροις καὶ ταῖς Σλαβικαῖς ὀρθοδόξοις Χώραις.

Ποῖος θὰ θελήσῃ νὰ πραγματευθῆ θέμα ἱστορικόν, ἐκκλησιαστικῆς καὶ θεολογικῆς σπουδαιότητος, ἐθνικῆς καὶ ἑλληνο-πολιτικῆς ὕφης, διπλωματικῆς καὶ κανονικῆς ἀνασκοπήσεως, χωρὶς νὰ συμβουλευθῆ ἐν ἡ πλείονα συγγράμματα τοῦ σοφοῦ τούτου ἐπιστήμονος καὶ συγγραφέως; Πλὴν τῶν ὑπὲρ πεντακοσίων συγγραφῶν αὐτοῦ – πολλῶν μάλιστα ὀγκωδεστάτων – ὡς ἀναγράφονται ἐν τοῖς «Ἐναισίμοις» αὐτοῦ (Ἀθῆναι 1931, σ. 3-23), πρόκεινται ἡμῖν μεγαλοφωνότατοι κήρυκες τῆς σοφίας καὶ τῆς ἱστορικο-ἐκκλησιαστικῆς ἐμπνεύσεως καὶ παραγωγῆς, προσέτι δὲ καὶ τὰ διεθνοῦς κύρους καὶ ἰδικῆς του πρωτοβουλίας Ἐκκλησιαστικο-θεολογικά Περιοδικά, ἤτοι ἡ «Νέα Σιών» Ἱεροσολύμων, ὁ «Πάνταινος» καὶ ὁ «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» Ἀλεξανδρείας, ἡ «Καινὴ Διδαχὴ» καὶ ὁ «Ἐκκλησιαστικὸς Κῆρυξ» Ἀθηνῶν καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα ἡ «Ἐκκλησία» καὶ ἡ «Θεολογία», τὰ ἑαυ-

τοῦ δημιουργήματα, ἅτινα καὶ τὸν ἴδιον καὶ τὴν ἁγίαν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθόδοξον Θεολογίαν προβάλλουσιν ἔκτοτε μετὰ κύρους καὶ ἐπιβολῆς διεθνῶς, εἰς δόξαν καὶ τοῦ ἰδρυτοῦ των καὶ πάντων τῶν Ὀρθοδόξων.

7. Ὅποια ἀνταύγεια σοφίας καὶ γνώσεως καὶ ὅποια ἐμβρίθεια πολυμαθείας! Ἄλλοις ἀπόκειται τὸ ἔργον καὶ τὸ καθήκον τῆς ἀναγραφῆς, τῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς κριτικῆς ἀξιολογήσεως τῶν δυσσαριθμῶν συγγραμμάτων τοῦ μεγάλου τούτου Ἐκκλησιαστικοῦ ιστορικοῦ σκαπανέως καὶ ἐπιστήμονος Θεολόγου καὶ Συγγραφέως. Ἄλλ' ἔτι μείζων ὁ ἔπαινος γίνεται ἐπὶ τῇ ἀντικρύσει τῆς ἁγίας μορφῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομου Α΄ Παπαδοπούλου. Ὅσοι ἐγνώρισαν τὸν ἄνδρα ἐγγύτερον, ὁμολογοῦσι μὴ φωνῇ τοῦτον ἀκαταπόνητον ἐργάτην τοῦ πνεύματος καὶ ἀληθῶς «χαλκέντερον»: «Εὐθὺς μὲν ἀρχομένης ἡμέρας εἰς Εὐχὰς ὀρμῶντα, ὕμνοις καὶ Ὠδαῖς γεραίρειν τὸν κτίσαντα. Εἶτα ἡλίου καθαρῶς διαλάμπαντος, ἐπ' ἔργα τρεπόμενον» (Μεγ. Βασ. Ἐπιστ. Β' Γρηγορίῳ, ἔκδ. Deferrari I, 12), ἔργα ποικίλα, ἀλλὰ πάντοτε εὐγενῆ, ὑψηλά, ἱερά, ἐποικοδομητικά, κοινωνικά, ἐκκλησιαστικά, θεολογικά. Καὶ διὰ τὸν μακαριστὸν Πατέρα καὶ Διδάσκαλον ἡμῶν ἔχουσι τὴν ἐφαρμογὴν οἱ περὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἐμπνευσμένοι λόγοι τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου: «Τοῦ δὲ κάλλος μὲν, ἢ ἀρετῆ· μέγεθος δέ, ἢ Θεολογία· δρόμος δέ, τὸ ἀεικίνητον καὶ μέχρι Θεοῦ φέρον ταῖς ἀναβάσεσι· δύναμις δέ, ἢ τοῦ λόγου σπορὰ καὶ διάδοσις» (Γρηγ. Θεολ., Εἰς τ. Μ. Βασ., παρὰ Migne, PG 36, 584C).

8. Ἐγραψα καὶ ἄλλοτε λόγους ἐπικαίρους, ἀφιερωμένους εἰς τὸν πεφιλημένον μαθητὴν καὶ εἶτα συνάδελφον καὶ στενὸν συνεργάτην τοῦ ἡμετέρου Ἀρχιεπισκόπου, ἦτοι εἰς τὸν ἀοίδιμον Γρηγόριον Παπαμιχαήλ. Οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ἔχουσι πολλῶ μᾶλλον τὴν ἐφαρμογὴν των ἐπὶ τῆς με-

γάλης και άγιας μορφής του νυν τιμωμένου Πρωθιεράρχου, διό και παρατίθεμεν τούτους και ένταυθα, ως έν στέμματι: «Ρευστός μέν ό παρών χρόνος, και μηδεμίαν έχων έδραν ή παγιότητα, παροδικά δέ και τά κατ' αυτόν πράγματα, τή άπαύστω τούτου ροή παραρρέοντά τε και συγκινούμενα· άλλ' οί σοφοί και οί τῷ λόγω μεγάλα δυνάμενοι έστησαν οίονει τά άστατα και έπαγίωσαν τά άνέδραστα» (Ψελλ., 'Επιστ. εις τ. βασιλ. Μονομάχον, παρά Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. V, 117) διά τών συγγραμμάτων αυτών. Ο θεός "Ομηρος, φέρ' ειπείν, δέν άφηκε να διαφύγουν τά τών 'Αχαιών άνδραγαθήματα, ούτε ό Πλάτων επέτρεψε ν' άπολεσθοϋν οί του Σωκράτους Διάλογοι, οϋδέ ό 'Αριστοτέλης ήθέλησε ν' άφανισθοϋν τής σοφίας αυτου τά ρήματα. 'Αλλά πάντες τής τε θύραθεν και τής αρχαικής σοφίας οί μύσται, άμα δέ και οί τής 'Ιερῶς και Ουρανίου και 'Αποκαλυπτικής Διδαχής λάτρεις και τής μυστηριακής κοσμοθεωρίας οϋρανοβάμονες και του Χριστου γνήσιοι μαθηται και ακόλουθοι και μάλιστα οί σοφοί τής 'Εκκλησίας Πατέρες και Διδάσκαλοι, ξμειναν έν τή διαρροή τών αιώνων οί αυτοί, ανάλλοιοι, ακήρατοι, αληθώς αιώνιοι και άθανατοι. Τουτο είναι του Πνεύματος τὸ ἴδιον, τὸ αἰώνιον και άθανατον. Τουτο είναι τής σοφίας τὸ δείγμα, τὸ άειθαλές και άμάραντον. Τουτο είναι τὸ μαρτύριον τών έπ' άρετῆ και παιδεία διαλαμβάντων και τών σοφά τοίς επιγιγνομένους καταλιπόντων συγγράμματα, τὸ άει ζῆν και διδάσκειν και νουθετεΐν και καθοδηγεΐν άκαταπαύστως και εις τὸ διηνεκές. Οί σοφοί εισέρχονται εις τήν άθανασίαν και ζῶντες· μετὰ θάνατον δέ ξετιμείζων αυτοίς ή τιμή και ή δόξα, μάλιστα δ' όταν και τής 'Αρετῆς τά δείγματα φέρωσιν»!

9. Σοφός και ένάρετος υπήρξε και ό τιμώμενος 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνών και πάσης 'Ελλάδος Χρυσόστομος 'Απαδόπουλος. Πέποιθα ότι συναριθμείται μετὰ τών

ἀγίων καὶ γεύεται τῶν ἀγλαῶν καρπῶν τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς του!

Πέποιθα ὅτι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἡ καθαρὰ ψυχὴ του χαίρει μετὰ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀπειροκαλλεῖ περιοχῇ τοῦ Παντός, ἔνθα «ἡ ἀκήρατος λαμπηδὼν καὶ αἱ μακάριαι θέαι καὶ πᾶν τὸ ἀναφές καὶ ἀόρατον» (Ψελλ., Ἐγκώμ. εἰς τ. Μητέρα αὐτοῦ, παρὰ Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. V, 49).

Δεόμεθά Σου καὶ νῦν, Δέσποτα ἄγιε, πεφιλημένε καὶ πολυσέβαστε, οἱ εὐτυχήσαντες νὰ γευθῶμεν τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματός Σου καὶ νὰ δεχθῶμεν τὰς εὐλογίας τῶν ἀχράντων χειρῶν Σου, ὅπως ἐνισχύης καὶ κρατύνης τὴν ἡν ἐποίμανες ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν ἡμῶν καὶ ὅπως κατευθύνης αὐτήν τε καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, τῆς Ζωῆς καὶ τῆς Ἀληθείας, ὡς Σὺ διεχάραξας ταύτην καὶ προετύπωσες ἐν τοῖς λόγοις Σου, ἐν τοῖς ἔργοις Σου, ἐν τοῖς συγγράμμασί Σου, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς Περιδοικοῖς, τοῖς ὑπὸ Σοῦ ἰδρυθεῖσι, τῇ «Ἐκκλησίᾳ» καὶ τῇ «Θεολογίᾳ»! Φώτιζε δὲ ἡμᾶς, ἵνα κατακολουθῶμεν τοῖς Σοῖς ἴχνεσιν, ἐν ἀκακίᾳ, ἐν σεμνότητι καὶ ἐν φρονήματι ταπεινῷ, ὡς ἀρμόζει τοῖς Ἑλλησιν ὀρθοδόξοις πιστοῖς καὶ τοῖς εὐσεβέσι τοῖς φρονήμασιν. Συγχώρησον δὲ τὸν γράφοντα εἴ τι ἔπραξεν ἢ εἶπεν ἢ ἔγραψεν ἀτυχές, ἐξ ἀγνοίας ἢ ἀσυμμετρίας περὶ τὴν φράσιν. Εὐλόγει, Δέσποτα ἄγιε, τὰς σκέψεις καὶ τὴν γραφίδα του εἰς ὀρθότητα ἰδεῶν. Ἔστω δὲ ἡ μνήμη Σου αἰώνια!